

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΑ

4. «Η ΧΑΒΡΙΚΑ» του ΑΝΤΩΝΑΤΖΗ του ΓΙΟΣΗΦΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΚΟΡΕΛΛΗ
Συνταξιούχου Δασκάλου

**(Μια εκκοκιστική μηχανή
βαμβακιού κι ένας νερόμυλος)**

Πεντακόσια περίπου μέτρα, κάτω από τον νερόμυλο ΚΟΡΩΝΑ. Αρχές του 20ου αιώνα. Ήταν κτισμένος ένας μύλος. Ο προτελευταίος από τους 32. Τελευταίος ήταν το ΠΕΤΟΝΑΤΖΙ που αναφέρεται στο προηγούμενο τεύχος του Περιοδικού.

Δέχεται όλα τα νερά που γυρίζουν τον Κορώνα. Μα η απόδοσή του μικρή - κάτω από το 1/3 του Κορώνα. Λόγος της διαφοράς η κατασκευή του λάκκου της Χάβρικας. Δεν υπήρχε το απαραίτητο ύψος για να κτιστεί κατακόρυφος λάκκος.

Ο λάκκος της Χάβρικας ήταν πλαγιαστός, με αποτέλεσμα το νερό που έβγαινε από το σιφούνι του μύλου να μη έχει τη δύναμη να δίνει στη φτερωτή τις στροφές που απαιτούνται για μια γρήγορη κίνηση του τροχού για μια μεγάλη απόδοση του μύλου. Αυτό όμως ήταν και πλεονέκτημα γιατί το αλεύρι που έβγαινε δεν σκοτωνόταν και έμενε πιο άσπρο από οποιοδήποτε άλλο μύλο. Γι' αυτό τον προτιμούσαν οι Νιοχωρίτες και άλλοι περίοικοι.

Αυτός ο λάκκος της Χάβρικας προσφερόταν με περισσότερη ασφάλεια στα παιδιά των οκτώ και πάνω χρονών για την εκμάθηση του κολυμβήματος. Τους καλοκαιρινούς μήνες πολλά παιδιά από την Κάτω Κυθραία και τα περίχωρα (Χρυσίδα, Νέο Χωριό και Τραχώνι) λούζονταν, δροσίζονταν και εμάθαιναν κολύμπι.

Το οίκημα της Χάβρικας βρισκόταν στην νότια ακραία περιοχή μιας έκτασης γης από δεκαπέντε περίπου σκάλες που άρχιζε από το Σεράγιο, όπου βρισκόταν η διώροφη κατοικία του Αντωνάτζη, στο δρόμο Λευκωσίας-Κυθραίας.

Μια πελώρια ξύλινη, δίφυλλη εξώθυρα με

χοντρές αμπάρες και ρομανίσι, που όταν άνοιγε διάπλατα χωρούσε να περάσει ζευγμένο το ζευγάρι των βωδιών, οδηγούσε σε ένα πλακόστρωτο ηλιακό με δυο πελώριες καμάρες, σε μια ευρύχωρη αυλή· στα δεξιά της αυλής το οίκημα του σταύλου με δυο διαμερίσματα.

Δεξιά του πλακόστρωτου ηλιακού, κοντά στο στάβλο, ο ευρύχωρος αχυρώνας. Αριστερά του ηλιακού κατεβαίνοντας μια θύρα οδηγούσε σε μια απέραντη κρεβατοκάμαρη με δυο καμάρες. Κι αυτή πλακοστρωμένη.

Βρισκόταν χαμηλότερα από το δρόμο, σαν ημιυπόγειο. Δυο παράθυρα, λίγο πιο ψηλά από το δρόμο, φώτιζαν την ημέρα την μεγάλη αίθουσα. Στο βορεινό άκρο της αίθουσας ήταν στημένοι ξύλινοι στύλλοι μια στενή πόρτα οδηγούσε στο κελλάρι που ήταν τα μεγάλα αλοϊφτά πιθάρια του λαδιού. Πάνω από το κελλάρι ήταν το σέντε που φυλάγονταν το σιτάρι, το κριθάρι και το ρόβι και η φαβέττα, που αλέθονταν στο νερόμυλο για τα ζώα.

Εκεί στο σέντε φυλάγονταν και τα χαλλούμια σε μεγάλες στάμνες και τα παστά και λουκάνικα σε μεγάλα πιθάρια.

Μια ξύλινη σκάλα, κτιστή σε πέτρινα σκαλοπάτια, οδηγούσε στο ανώγι που αποτελείτο από μια ευρύχωρη σάλα με καναπέδες, σκαλιστές καρτέκλες, μεγάλο ξύλινο ερμάρι, κονσόλα και στολισμένη με κουνουπιέρα και τονναρέττο και μεγάλο κρεβάτι, γεμισμένο με μαλιά, ή νυφική καρκόλα. Τέσσερα παράθυρα μπάζανε άπλετο φως στη μεγάλη σάλα. Μια θύρα οδηγούσε σε άλλη στενόμακρη αίθουσα που χρησίμευε σαν πρόσθετη κρεβατοκάμαρη και αποθήκη σιταριού (για σπόρο).

Το ανώγι ήταν μαρμαρωμένο με εκλεκτής ποιότητας μάρμαρα.

Το μαγειριό βρισκόταν στο ισόγειο· έξω από τη μεγάλη αίθουσα. Περιελάμβανε φούρνο για τα ψωμιά, νισκές για μαγειρέμα πάνω σε κτι-

στο πεζούλι, νισκιά για το χαρτζί (λέβητα) για βράσιμο νερού για τη μπουγάδα. Δίπλα το πιθάρι με την αλουσίβα και τραπέζι-πάγκος για τα σκεύη. Στην άλλη πλευρά δυο λεκάνες της Αθηαίνου για το πλύσιμο.

Το μαγειρείο ήταν κτισμένο πάνω σε μια υπόγεια σήραγγα, κτισμένη με βαθεία πέτρινα θεμέλια· στα δυο πλευρά της σήραγγας που ήταν κτισμένη θολωτά με βότα από στερεότατες πέτρες και ασβεστοπηλό, σε ύψος ενός μέτρου, που άρχιζε από τη χαλοδησιά του πλατάνου και προχωρούσε υπόγεια της πλατείας του Σεραγίου, προχωρούσε υπογείως κάτω από το πετρόκτιστο αρχοντικό του Αρτίνμπεη και το σπίτι του Αντωνάτζη και τέλειωνε πέραν από τον αχυρώνα και τον στάβλο του. Αυτή η σήραγγα και στη συνέχεια το αυλάκι που χυνόταν στο ποταμό πριν από το λάκκο της χάθρικας ήταν το πρώτο «καταράντι» του νερόμυλου Κορώνα. Υπήρχε και δεύτερο καταράντι, που χρησιμοποιόταν συνηθέστερα όταν επρόκειτο για κάποια επιδιόρθωση της φτερωτής ή το καθάρισμα του ποταμού του μύλου.

Κάτω από το σπίτι και τα υποστατικά του Αντωνάτζη ήταν το περβόλι, σε έκταση τριών περίπου σκαλών, περιφραγμένο με ψηλό πλινθόκτιστο σημιντήρι. Το περβόλι, γεμάτο δέντρα (πορτοκαλιές, οξυνιές, γλυκολεμονιές, μανταρινιές, φραπιές, ροδιές και συκιές στο γύρο του σημιντηριού, μαύρες, άσπρες, αντελούνικες). Είχε προνομιακό δωρεάν πότισμα από τη χαλοδησιά του πλατάνου. Από το ίδιο νερό ποτίζονταν και οι υπόλοιπες δώδεκα σκάλες που ήταν δεντροφυτεμένες με ελαιόδεντρα και συκαμιές και καλλιεργούνταν με ντομάτες, πάμιες, κολοκυθιές, κραμπιά, κουνοπίδια, λουβιά και κρεμμύδια.

Ήταν μεγάλος γαιοκτήμονας αυτός ο Αντωνάτσης του Γιοσηφή. Εκτός από τα προνομιακά χωράφια της Χάθρικας κατείχε και τους Μπασιρηδες από δέκα σκάλες - προίκα από τη σύζυγο του Ελεγκού του Μιχαηλιά από τη Χρυσίδα. - με επτά ώρες νερό Βωνιάτικο του Κεφαλοθύσου.

Είχε ακόμα δέκα σκάλες στο Τσιαλούπαση κοντά στο δρόμο Κυθραίας-Τραχωνίου, 24 σκάλες στο επτά μίλι παραπλεύρως του δρόμου Λευκωσίας-Κυθραίας, δεκαπέντε σκάλες - το χωράφι του Μαύρου - δέκα σκάλες στον Άη Δημητριάνο (ιδιοκτησία της Αρχιεπισκοπής που της πλήρωνε αντικούτσι (είδος

ενοικίου).

Είχε μεγάλη οικογένεια ο Αντωνάτσης: Εφτά παιδιά· τέσσερις κόρες συνέχεια και τρεις γιούς κατόπι. Και ένα ισόβιο μισταρκό, τον Κελοβάσιλο.

Ήταν πολύ εργατικός άνθρωπος - όπως και η γυναίκα του - θρήσκος (δεν έλειπε από την εκκλησιά τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές). Εκκλησιάζετο στην Αγία Μαρίνα, όπου υπηρέτησε ένα διάστημα και επίτροπος.

Με τη βοήθεια του Θεού και την εργατικότητα του - και της συζύγου του αγόρασε και άλλα κτήματα: Το νερόμυλο Κορώνα με τον Μιχαήλη τον Καφατάρη (από δεκαπέντε μερόνικτα ο καθένας), κτήματα από τους Αρμένιδες (Κυρά Μαριού) και τον Αλεξά και ελιοχώρι στη Βώνη. Και δεκαπέντε σκάλες στα Δυο γιοφύρκα κοντά στο δρόμο Λευκωσίας-Κυθραίας.

Μετά από τη παρέκβαση αυτή για τη προσωπικότητα του Αντωνάτζη επανέρχομαι στη Χάθρικα.

Όπως συνέβαινε με όλους τους μύλους το πάτωμα βρισκόταν χαμηλότερα από το επίπεδο του δρόμου - σαν ημιυπόγειο - και ήταν πλακοστρωμένο με πλατείες πλάκες της βίνας. Παρόλη την ευρυχωρία της αίθουσα του μύλου διατηρούσε μια ιδιαίτερη ζεστασιά κατά τις κρύες νύκτες του χειμώνα εξ αιτίας του αδιάλειπτου στριφογυρίσματος του λιθαρριού του μύλου και της εκκωφαντικής κινήσεως της εκκοκιστικής βαμβακομηχανής. Σε μια γωνιά της ευρύχωρης αίθουσας του μύλου ήταν η ΤΑΒΛΑ ένα ξύλινο κρεβάτι με παχύ μάλλινο στρώμα με μάλλινα σεντόνια και βαρύ βαμβακερό πάπλωμα.

Πόσο μου άρεσε να κοιμούμαι, όταν ήμουνα μικρός, στο ζεστό στρωσίδι με τη συνοδεία της νανουριστικής μονότονης μουσικής του στριφογυρίσματος του λιθαρριού του μύλου ή της θορυβώδικης κινήσεως της βαμβακομηχανής. Με ξυπνούσε με τις φωνές και τα σκουντήματα η αδερφή μου η Μαρίτσα για να την αντικαταστήσω στο κούτζισμα της μηχανής...

Ήταν η εποχή που ο μεγάλος τσιφλικάς, ο Αρτίν Μπέης ο Αρμένης έφερε τα κοκκόνια του να τα θγάλει μαγλούζι - ξεκοκκισμένο θαμβάκι - για να το στείλει στο εξωτερικό.

Ερχόταν ο πατέρας μου για να πατήσουμε

το μαγλούζι σε πελώριες σακκούλες (χάσιες). Με πόση χαρά και απόλαυση έμπαινα μέσα στη χάσια για να πατήσω το θαμβάκι με τα πόδια χορεύοντας. Η μεγάλη σακούλα ήταν δεμένη, στητή, πάνω στη νεφκιά - ξύλινη δοκό της στέγης...

Αναπολώ ακόμα με ξεχωριστή συγκίνηση, ανάμικτη με αισθήματα χαράς και ρίγους τις ώρες που έμπαινα, με κοντό παντελόνι πάνω από τα γόνατα, στο «κατωστέγι» και στο βαθύ ποταμό μαζί με τον πατέρα μου και άλλους δυο-τρεις εργάτες για να καθαρίσουμε τις λάσπες του ποταμού που έφερνε ο χειμάρρος του ξεροπόταμου όταν ξεχειλούσε από τις βροχές του Χειμώνα και χυνόταν κατευθεία στο ποταμό της χάρβικας. Βρίσκαμε και χέλια μέσα στις λάσπες...

Ένα πέτρινο γιοφύρι, κτιστό με τέχνη, καμαρωτό σαν βότα πάνω από το «Ξεροπόταμο» οδηγούσε από το δρόμο Λευκωσίας-Κυθραίας με στενό δρόμο χωματένιο, που χωρούσε κάρο, προς το μύλο της χάρβικας.

Μπροστά από το μύλο ήταν μια ευρύχωρη πλατεία που είχε ολόγυρα τις μεγάλες συκαμές, όπου έδεναν οι πελάτες του μύλου και της θαμβακομηχανής τα ζώα τους.

Συμπληρώνοντας τη προσωπικότητα του Αντωνάτζη του Γιοσηφή πρέπει να αναφέρω πως ήταν πρώτος εξάδερφος του αιμνηστου Αχιλλέα Λιασίδη, του ισόθιου δήμαρχου Λευκωσίας, ο οποίος ήταν και μυρωτικός κουμπάρος του, βαφτίζοντας τρεις από τις κόρες και ένα από τους γιούς του. Ο αιμνηστος Λιασίδης δεν έκαμε παιδιά με τη σύζυγο του Θεανώ γι' αυτό έδωσε το όνομα της σύζυγού του στη δευτερότοκη θυγατέρα του Αντωνάτζη, που τη βάφτισε Θεανώ.

Πόση σημασία έχει η λιτοδίαιτη ζωή και η καθημερινή εργασία! Η πίστη στο Θεό και η προσευχή που ανεβαίνει σαν θυμίαμα στο Θρόνο του Θεού! Ο τακτικός εκκλησιασμός και η Χριστιανική μυστηριακή ζωή. Και η αγάπη προς τον πλησίον και η συμπάραση προς τον συνάνθρωπο. Γι' αυτό παρατεινόταν και η ζωή πολλά χρόνια χωρίς την ανάγκη του

γιατρού...

Ένα χαρακτηριστικό στιγμιότυπο της εργατικότητας εκείνων των παλαιών ανθρώπων είναι και το ακόλουθο περιστατικό:

Η αιμνηστη εκείνη Ελεγκού του Αντωνάτζη μαζί με δυο-τρεις άλλες εργάτριες μάζεψε ένα απόγευμα κουκιά χλωρά ένα σακκι από τα χωράφια της στους Μπασίρηδες.

Σηκώθηκε πολύ πρωί, τις αυγινές ώρες, τα φόρτωσε στο ζώο με τη βοήθεια του αντρός της και του μισταρκού τους και πηγαίνοντας αυτή πεζή - με τα πόδια - προχώρησε προς τη Χώρα, όπως έλεγαν τότε τη πρωτεύουσα Λευκωσία. Ο άντρας της είχε άλλη δουλειά στο μύλο.

Γέννημα του ήλιου έφτασε στον ανηφορικό, τσακκίλοστρωμένο δρόμο της Παλλουριώτισσας, όπου μαζευόνταν οι μπακάληδες της Χώρας, Έλληνες και Τούρκοι, αναμένοντας τα γεωργικά-κτηπουρικά προϊόντα από τη Κυθραία. Η Ελεγκού πούλησε σε καλή τιμή τα κουκιά της και γύρισε πίσω, καθάλλα τώρα στο ζώο. Βρήκε γρήγορα-γρήγορα τις εργάτριες και μάζεψε καινούργιο φόρτωμα κουκιά, ξαναπήγε την ίδια μέρα στη Χώρα, τα πούλησε και προτού δύσει ο ήλιος γύρισε σπίτι!

Πόσες δυσκολίες, πόσες δουλειές είχαν οι δυο σύζυγοι να αναγώσουν, να προικίσουν και να παντρέψουν τέσσερις κόρες στη σειρά και να σπουδάσουν άλλους τρεις γιούδες στη συνέχεια...

Ο αιμνηστος Αντωνάτσης του Γιοσηφή ήταν σχεδόν συνομήλικος με τη σύζυγο του Ελεγκού του Μιχαηλιά. Γεννήθηκαν στην ίδια χρονιά 1867. Έζησαν χωρίς να καυγαδίζουν, με την εν Χριστώ αγάπην, τηρούντες τις θρησκευτικές τους νηστείες και χωρίς να χρειαστούν ποτέ τους γιατρό απέθαναν εν ειρήνη σε προχωρημένη ηλικία. Ο Αντωνάτσης το 1954 στα 87 του χρόνια και η σύζυγος του το 1967 στα 100 της χρόνια! Πάντρεψαν και τα εφτά παιδιά τους πήραν εγγόνια και δισέγγονα!

Γ. Α. ΚΟΡΕΛΛΗΣ